Meetnet Dagactieve Zoogdieren (BMP)

Elk voorjaar zijn er weer veel vogeltellers van SOVON die ook de zoogdieren tellen die zij in hun telgebied tegenkomen. Dankzij die tellingen is het mogelijk om veranderingen in de populatie van een aantal algemeen voorkomende soorten 'dagactieve zoogdieren' te volgen. Dit telproject voor zoogdieren is alweer vele jaren onderdeel van het Netwerk Ecologische Monitoring. Hier bespreken we de resultaten tot en met 2013.

Aantal en ligging van de plots

In de periode 1994-2013 werden vanuit ruim1630 plots over één of meerdere jaren gegevens over zoogdieren ingestuurd. In figuur 1 valt direct op dat sinds 2011 het aantal doorgegeven tellingen flink is toegenomen. Dat was ook zeer welkom aangezien van 2004 tot 2010 het aantal getelde plots gestaag afnam. Vooral de vereenvoudigingen bij het doorgeven van tellingen via de website van Sovon hebben er waarschijnlijk voor gezorgd dat meer mensen weer zoogdiergegevens hebben ingevoerd. De afname in 2012 heeft te maken met bezuinigingen in de provincie Limburg, waardoor circa 70 plots niet meer geteld worden. In 2013 blijkt die terugval alweer grotendeels gecompenseerd, terwijl door nalevering van telgegevens het aantal getelde plots in 2013 nog kan toenemen. Het aantal naleveringen van telgegevens lijkt overigens af te nemen. Ook dát heeft waarschijnlijk te maken met de wijzigingen bij de invoer op de Sovon-website.

De verdeling van de plots over Nederland (figuur 2) is goed. Omdat de provincie Limburg is gestopt met

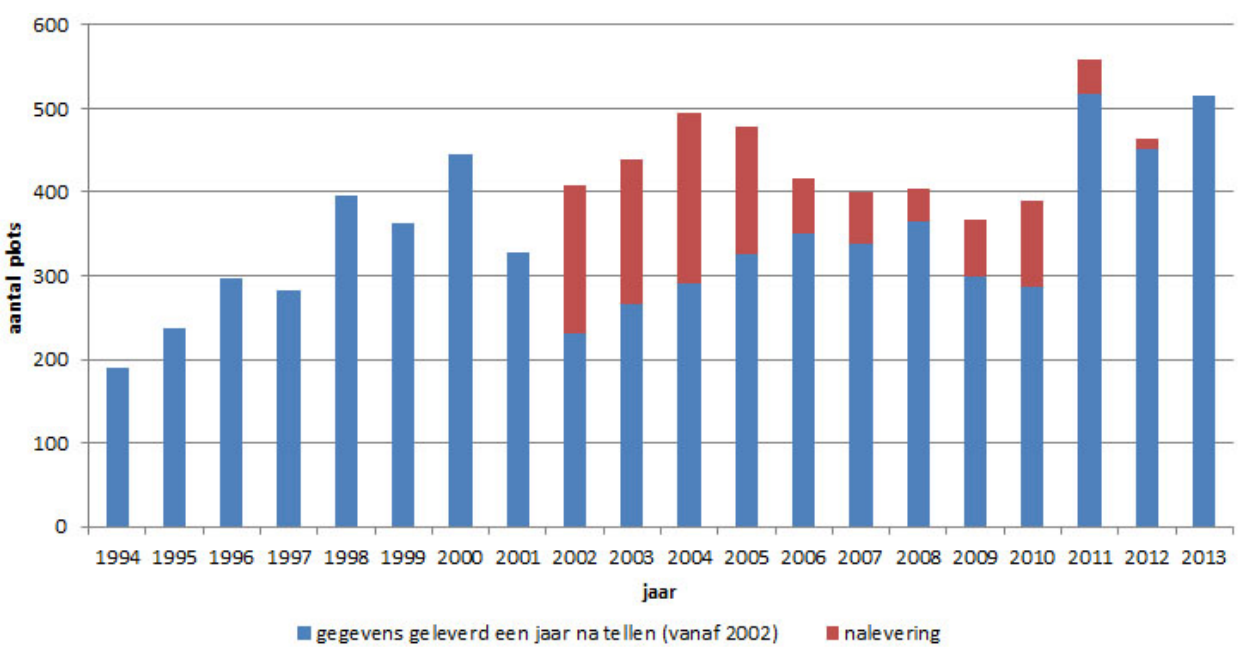

Figuur 1: Aantal plots waarvan over de periode 1994-2013 gegevens zijn binnengekomen. Vanaf 2002 is er een onderscheid gemaakt tussen aanlevering binnen een jaar na het tellen en gegevens die in de jaren daarna zijn binnengekomen.

het eigen vogel- en zoogdiermeetnet is het aantal getelde plots in Limburg behoorlijk afgenomen. Er zijn in Limburg echter ook Sovon-vrijwilligers die zoogdiergegevens doorgeven, dus er blijven wel gegevens uit Limburg komen. Desondanks is het even afwachten wat dit op langere termijn voor gevolgen heeft voor de dekking in Limburg.

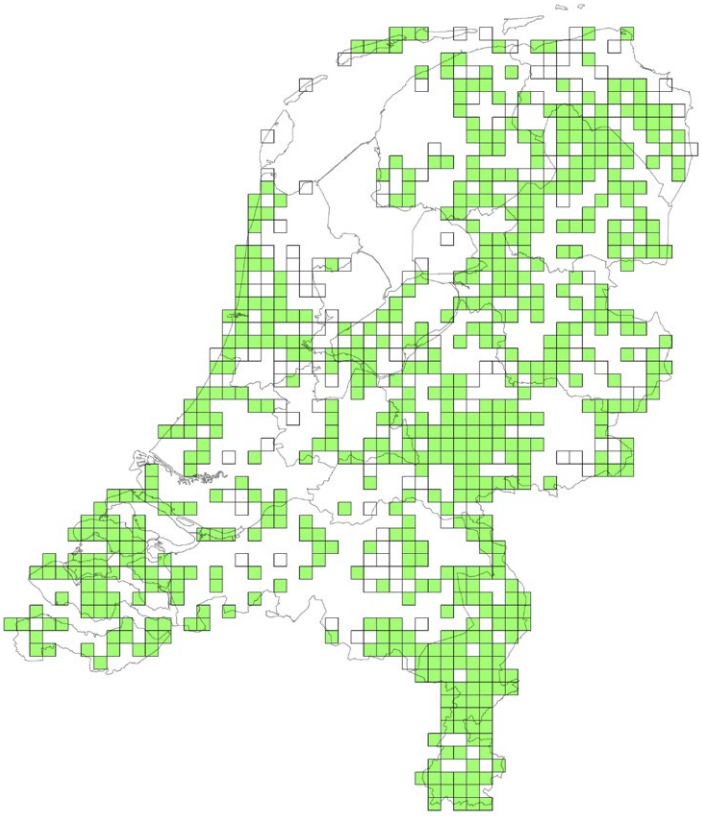

Figuur 2: Ligging van de plots waarvan zoogdiergegevens zijn ontvangen over de periode 1994-2013 (wit hokje alleen gegevens van vóór 2005, groen hokje gegevens vanaf 2005).

Indexen

Indexen en trends worden door het Centraal Bureau voor de Statistiek berekend met het programma TRIM Daarbij wordt – waar mogelijk – ook gecorrigeerd voor over- of onderbemonstering en ontbrekende waarnemingen. Dit levert voor elk teljaar een indexcijfer voor de populatiegrootte, waarbij de getelde aantallen in een bepaald jaar (meestal het eerste teljaar) op 100% wordt gesteld. Ook berekent TRIM een lineaire trendwaarde die de gemiddelde toe- of afname over de reeks van teljaren weergeeft. Met behulp van deze trendwaarde wordt verder bepaald in hoeverre de veranderingen in de populatie van de soort vallen in de categorieën sterke afname, matige afname, stabiel, matige toename of sterke toename. Soms is het niet mogelijk een significante trend te berekenen, bijvoorbeeld omdat de aantallen getelde dieren sterk fluctueren. We noemen de trend dan "onzeker".

Haas

De afname van de populatie hazen na de start van de tellingen is sinds 2003 omgebogen naar een herstel (figuur 3; n=1205). Over de gehele periode is er landelijk sprake van een stabiele populatie. De laatste 10 jaar is er sprake van een matige toename. In de meeste provincies is de populatie over de periode 1997-2013 stabiel. Uitzonderingen zijn Utrecht en Noord Brabant met een onzekere trend. Drenthe laat nog steeds een matige afname zien en er is een sterke afname in Flevoland. Het aantal opgaven met hazen in Flevoland is echter erg klein (n=15).
De hogere zandgronden in het noorden van het land laten een matige afname zien terwijl de hogere zandgronden in het zuiden juist een matige toename laten zien.

Konijn

Bij het konijn is sprake van een neerwaartse trend in de beginjaren van de tellingen, waarna de populatie vanaf 2003 weer opkrabbelt (figuur 4, n=801). Deze daling weerspiegelt de effecten van de virusziekte RHD (soms ook afgekort als VHS), die in het begin van de jaren '90 voor het eerst in ons land werd gesignaleerd. Hoewel de indexen de laatste jaren nog niet op het niveau van het startjaar 1997 zitten, is er toch sprake van een stabiele populatie over de periode 1997-2013. Ook in Zuid-Holland en Noord-Brabant is er sprake van een stabiele populatie. Provincies met een matige toename zijn Noord-Holland, Drenthe, Friesland en Limburg. In de provincie Gelderland is nog steeds sprake van een matige afname. In Zeeland is de trend verschoven van een matige afname naar een sterke afname. In de provincies Groningen, Overijssel, Utrecht en Flevoland blijft de ontwikkeling onzeker.
In vergelijking met vorig jaar zijn er in de verschillende fysisch geografische regio's (FGR's) en biotooptypen weinig verschuivingen. De populatie in de duinen kent een matige toename. Ook uit onafhankelijke konijnentellingen, door terreinbeheerders in de duinen uitgevoerd, blijkt dat de populatie over de periode 1997-2013 toeneemt (zie figuur 4 en elders in dit nummer). Het vergelijkbare verloop van de indexen tussen de tellingen van BMP en terreinbeheerders is opvallend.

Eekhoorn

De populatie van de eekhoorn is in Nederland over de periode 1996-2013 matig afgenomen (figuur 5, n=399). Vanwege een combinatie van het nagenoeg ontbreken van zaden van beuk en eik in de herfst van 2012 en een lange winter met veel sneeuw in 2012/2013, werd een afname in 2013 al verwacht. De verwachting is dat in 2014 de eekhoornpopulatie zich zal herstellen.

De winter van 2013/2014 was namelijk erg zacht en in de herfst van 2013 was er een redelijke hoeveelheid zaad van eik en beuk. Een eerste aanwijzing dat er in 2014 inderdaad herstel plaatsvindt, is dat het gemiddelde aantal dieren dat per waarneming wordt gemeld via waarneming.nl en telmee.nl in de eerste helft van 2014 hoger is dan in de eerste helft van 2013. Ook deze herfst lijken er veel beukennootjes te gaan komen, waardoor de landelijke populatie in 2015 mogelijk verder herstelt.
Per provincie komen meestal onvoldoende gegevens om op provinciaal niveau betrouwbare trends te bepalen.
Voor de provincies waaruit wél voldoende gegevens komen, blijkt dat er in Gelderland en Noord Holland sprake is van een stabiele trend.
Verder blijkt dat de populatie in Limburg de laatste tien jaar matig is afgenomen en in Zuid Holland zelfs sterk is afgenomen. In naaldbos is de trend nog steeds een matige afname.

Vos
De ontwikkeling van de vos over de periode 1994-2013 is stabiel (figuur 6, n=659). Ook in Drenthe, Zuid-Holland, bos, hoge zandgronden en de duinen is de stand stabiel. Een significant matige afname wordt nog steeds geconstateerd in Gelderland en het stedelijk gebied. Een significant matige toename is te zien in het zeekleigebied en Flevoland. In de andere provincies en in het laagveen, het rivierengebied is de ontwikkeling onzeker. De laatste tien jaar is de populatie in Limburg en Brabant matig afgenomen, terwijl deze in Zuid Holland juist matig is toegenomen.

Ree
De ree is in Nederland in de periode 1994-2013 matig toegenomen (figuur 7, n=1095). Eenzelfde trend wordt geconstateerd voor de provincies Drenthe, Gelderland en Limburg, de FGR's rivierengebied, hoge zandgronden, agrarisch gebied en het biotoop bos. In Zuid-Holland en in de duinen is de toename afgevlakt, maar is er nog steeds sprake van een sterke toename. Opvallend is dat in Noord-Holland juist sprake is van matige afname over de hele periode en de laatste tien jaar zelfs een sterke afname. Het is niet duidelijk in hoeverre de afname van de ree samenhangt met de toename van het damhert. In Friesland, Overijssel, Noord-Brabant en het zeekleigebied is de trend stabiel. In laagveen is er sprake van een matige afname. In Groningen, Utrecht, Zeeland, Flevoland en het stedelijke gebied is onduidelijk hoe het met de ree gaat (onzekere trend).

Egel
De egelpopulatie is over de periode 1994-2013 volgens de tellingen matig afgenomen (figuur 8, n=216). Vanaf 2010 lijkt de egel in een vrije val terecht gekomen te zijn. In de vorige Telganger werd al verwacht, gezien de lange winter van 2012/2013, dat de populatie verder zou afnemen. We horen van meerdere mensen dat ze ook dit jaar weinig (doodgereden) egels waarnemen. Een snel herstel van de populatie lijkt daarmee niet te verwachten.

Bunzing, hermelijn en wezel
Van de drie kleine marterachtigen zijn helaas zo weinig telgegevens dat de betrouwbaarheid van trendberekeningen zeer beperkt is. De trends voor hermelijn en bunzing afzonderlijk zijn onzeker. Deze soorten zijn waargenomen in slechts 75 respectievelijk 79 plots, en daarin bovendien niet jaarlijks. Dat maakt de index gevoelig voor invloeden die met toeval te maken hebben. Dit jaar valt wél voor het eerst een significante trend voor de wezel te constateren, zij het nog steeds met een vrij hoge standaardfout. De wezel laat voor de periode 1997-2013 een matige afname zien (figuur 8, n=57). Wanneer we de drie soorten samen nemen, dan mogen we veronderstellen dat het met de andere twee soorten niet veel beter gaat. Voor de drie soorten samen is er namelijk ook sprake van een significant matige afname over de periode 1997-2013 (figuur 8, n=177).

Digitaal invoeren van waarnemingen
Sinds enkele jaren kunnen de waarnemingen van de zoogdieren via de website van SOVON worden doorgegeven. Sinds kort kunnen alle zoogdierwaarnemingen ook via een kaart ingevoerd worden op de website zodat de exacte waarneemplek bekend is. Dit verhoogt de waarde van deze waarnemingen voor het verspreidingbeeld aanzienlijk. We willen alle tellers die tot nu toe de zoogdiergegevens op papier insturen dan ook aanmoedigen om over te gaan tot het gebruik van de invoermogelijkheid via de website. Naast een meerwaarde voor het verspreidingsbeeld is dit ook voordelig in verband met een snellere afhandeling van de waarnemingen en een kostenbesparing binnen het meetnet. Tellers kunnen hun eigen ingevoerde gegevens ook terugzien en op die manier de ontwikkelingen in hun eigen plot(s) volgen.

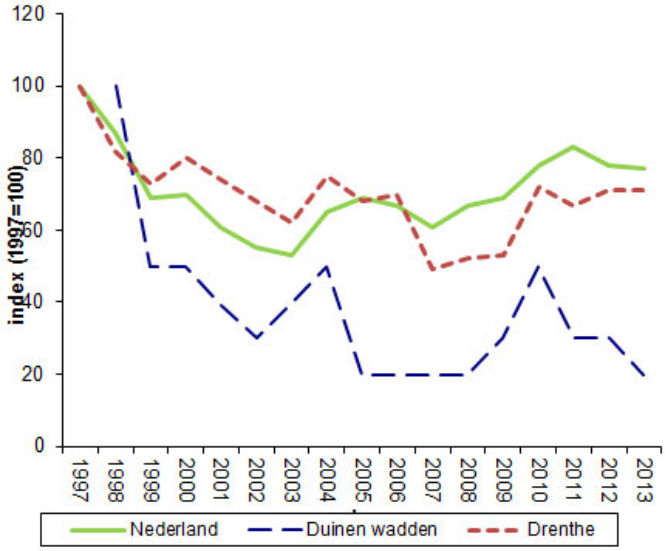

Figuur 3: Indexen van de aantalsontwikkeling van de haas in Nederland, Drenthe en Duinen Wadden in de periode 1997-2013 (bron: ZV/CBS).

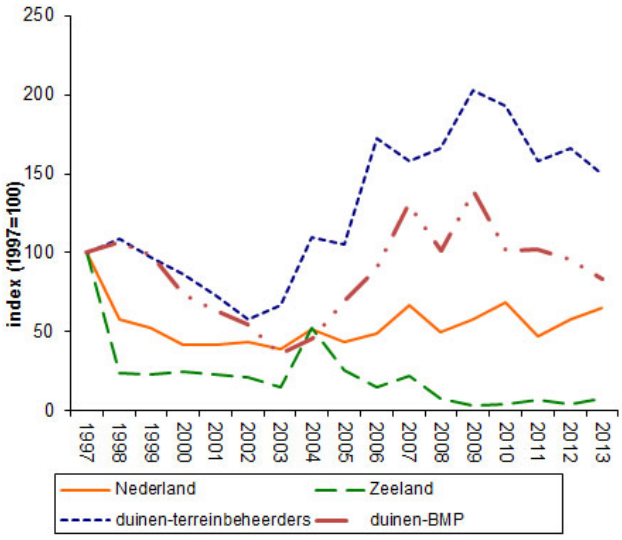

Figuur 4: Indexen van de aantalsontwikkeling van het konijn in Nederland, Zeeland en de duinen (BMP-tellingen) in de periode 1997-2013 (bron: ZV/CBS). Voor de duinen is tevens de aantalsontwikkeling weergegeven op basis van tellingen door terreinbeheerders.

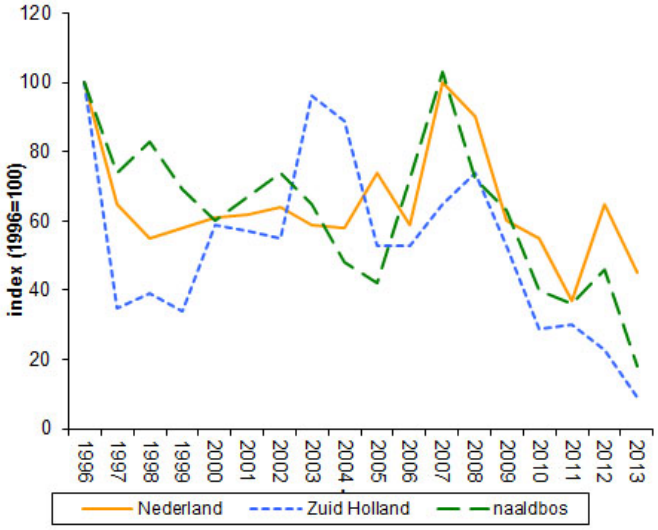

Figuur 5: Indexen van de aantalsontwikkeling van de eekhoorn in Nederland, Zuid Holland en naaldbos in de periode 1996-2013 (bron: ZV/CBS).

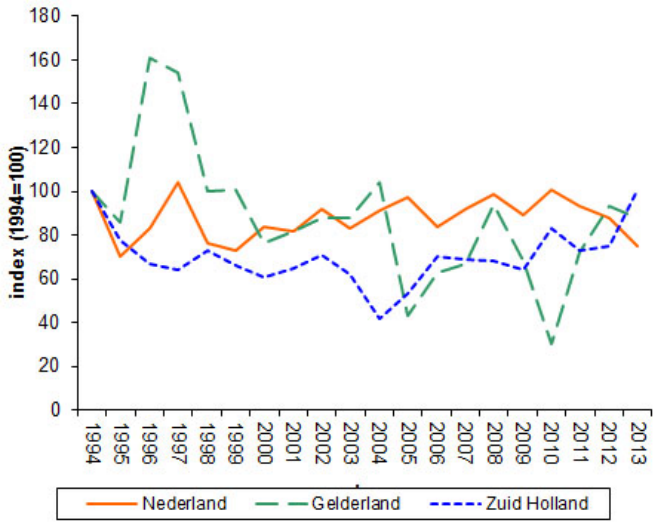

Figuur 6: Indexen van de aantalsontwikkeling van de vos in Nederland, Gelderland en Zuid Holland in de periode 1994-2013 (bron: ZV/CBS).

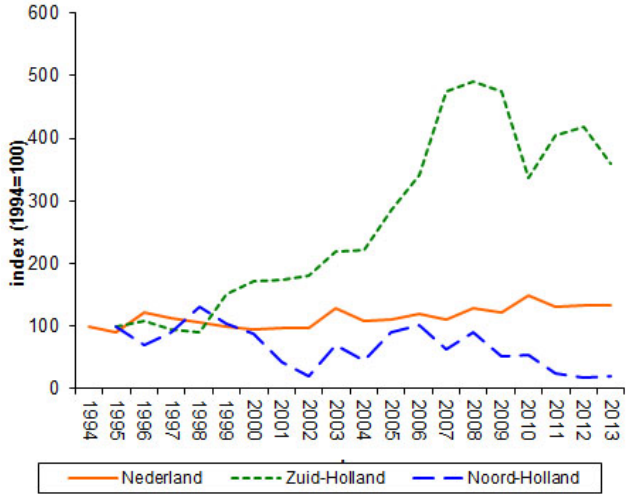

Figuur 7: Indexen van de aantalsontwikkeling van de ree in Nederland en Noord- en Zuid-Holland in de periode 1994-2013 (bron: ZV/CBS).

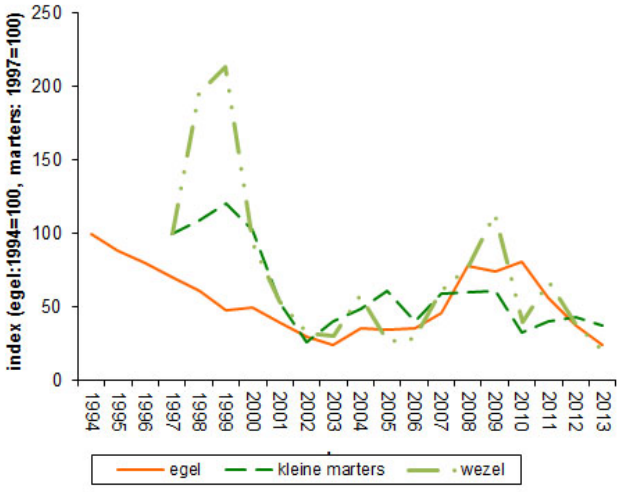

Figuur 8: Index van de aantalsontwikkeling van de egel, kleine marterachtigen (wezel, hermelijn en bunzing) en wezel in Nederland in de periode 1994-2013 (bron: ZV/CBS).

Meetnet Dagactieve Zoogdieren (BMP)

Zonder de hulp van de vrijwilligers, de vogelaars met hart voor zoogdieren, die de tellingen uitvoeren en de gegevens verwerken, is dit meetnet niet mogelijk. Wij willen hen allen van harte danken voor hun inzet en hopen dat zij daarmee nog vele jaren met veel plezier door zullen gaan. Daarnaast willen we de tellers die nog niet (of niet meer) meedoen opnieuw oproepen om de geringe tijdsinvestering die nodig is om zoogdierwaarnemingen door te geven, toch in dit meetnet te stoppen. Ook Sovon willen we graag bedanken voor de bereidwillige medewerking, met name ook vanwege de positieve gevolgen van de wijzigingen bij de web-invoer van BMP gegevens voor het aantal getelde zoogdierplots.

Tom van der Meij (CBS) en Vilmar Dijkstra
Landelijk coördinator Meetnet Dagactieve Zoogdieren